

САҢА ОЛОХ

Балабан Ыйын
1 күнэ
СУБУОТА
№ 115
(9690)

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

Чурапчы чычыр хакнама

Балабан Ыйын 1 күнэ — Билии күнэ

БАРЫБЫТЫГАР ДОЛГУТУУЛААХ

(Дьүһүйүү)

Билии күнэ хас биридигит олоһор умнуллубат түгэннэри хаалларар. Кырачаан үөрэнээччи оскуола боруогун атыллыыр, выпускник оскуолага үөрэнэр бүтэһик сыла садаланар, ийэ ортун оскуолага атаарар, учуутал үөрэнээччилэрин көрсөр.

Бастагы кылааска киирэр кырачаан киири харарынан:

— Хаһан эрэ сарсын буолаар! Сарсын мин эрдэи-эрдэ туруом. Наһаа үчүгэй сарафаннаахпын, сабыс-сага илэбэччигэс түүштүлээххэин, өссө улахан да улахан бантистааххын уонна наһаа үчүгэй илэм үүннөрбүт сибэкаллиттэн илдэ барыам. Ээ, оттон уонна уруксаактын умунум дии. Уруксаактар туох барыта баар! Тэлэрээт арааһа, сөбүлүүр мультфильмим теройлара сүгүлүлээх дьэһик, араас өксөөх уруу-чука, харандаас, линейка, пенал, уруһуйдуурга альбом... Хаһан эрэ сарсын буолаар!

Оскуоланы бүтэрэри сыдыар выпускник харарынан:

— Быйыл оскуоланы бүтэрэр бүтэһик сылым. Эмиз да хомолтолоох, эмиз да үөрүүлээх. Наһаа да түргэнник бириэмэ ааста, арай олох солорутаарыта эрэ маннайгы кылааска ийэбинээн ситтиһэн киирэн эрэрим. Маннайгы кылааска бастагы урукса билэбиг табаарыстарбынан уон сыл устата дойордохон, куруутун биригэ сыдыар күүлүм. Аны оскуоланы бүтэрэригитинэ хайдах-хайдах буолабыт? Рим ханнык үөрэххэ киирэр? Ханна-ханны тарыйыбыт? Ча, бириэмэ көрдөрөн ийиэ. Быйылгы сылы олох умнуллубиттык, кылааһынан биригэ сыдыар атаарыахха наада.

Маннайгы кылааска киирээччилэри көрсөр учуутал харарынан:

— Хайлы-үйэ сарсын бэһис кылааспын ылаары сыдыабын. Арай солорутаарыта эрэ учуутал идэтин баһылаан аан-маннайгы кылааһым өрлорум ийиһэр мунаан хаалбыт курдук санаанан турбутум. Ол өрлорум номнуо оскуоланы бүтэрэн, студент үрдүк аатын сүтэн, бары араас идэни баһылаары үөрэнэ сыдыааллар, улахан дьоннор. Оттон сарсын кэлээччилэр — ий барахсааттар, эмиз быйыһайык дьоннор, санаһы-сонуну билээри, биригэ да тыһын көтүһүккэ бөлүһүн истэр, сөһүйбүт характарынан барыһыт сонургуу көрөр кырачаан үөрэнээччилэр. Маннайгы кыра өрлору ааһарга, сүрүйарга, суоттуурга үөрэти бу мин улахан ситтиһим дии сыдыабын.

Ийэ харарынан:

— Ий, барахсаным, оскуолага бараары, маннайгы кылааска киирээри долгуһаахтыыр. Кып-кырачаан киири күнэ сиртэ тахсар. Дьэ, хайдах эрэ үөрэнээччи буолар? Эчи кырата да бэрт. Оттон сии саастыһаахтарыттан наһаа хаалбат ийи, киири эгэрин түргэнник өйдүүр, ол эрэн умнара эмиз өнүк. Сарсын наһаа долгуһуулаах күн, барыһыгар. Бу күнү умнуллубаттына дьыллоох түгэннэри хаартыскага түһэрэн, видеога устан хаалыахха наада. Ором улааһагына, хайдах аан бастаан оскуола боруогун атыллаабытын көрүүгө эгэ буолаар дии.

Г. ПОЛУСКИНА.

ЭБЭРДЭЛИИБИТ!

Убаастабыллыах Чурапчы улуунун бари учууталлара, үөрэх салаатын үлэһиттэрэ, үөрэнээччилэрэ, быйыл оскуола боруогун аан бастаан атыллыыр өбөлөрбүт! Эһигини "Чурапчы улууһа (оройуона)" МТ дьаһалтатын аатыттан Билии күнүнэн итинник-истинник эбэрдэлиибит! Билиигэ-үөрэххэ тардыһан, үгүнүкэрэни үкээтэн Чурапчыбыт чэчирии сайдарын туһутар бары күүспүтүн биэрэн үөрөнөбүн, үгэлэбүн, бабарарыт. Эһигэ кыткынах доруобуйаны, үөрэххитигэр, үлэһитигэр үрдүк ситиһинилэри, дьолу-саргыны.

Эбэрдэни кытта Улуу Мунуһаан председатели В.Г. СМЕРНИКОВ, "Чурапчы улууһа (оройуона)" МТ баһылыга И. Н. АММОСОВ.

Улуу бэри оскуоланы үөрэнээччилэрин, учууталларын, ийгээччилэрин уонна тереһитэрин БИЛИИ КҮНЭ бараһынан-наһынан итинник-истинник эбэрдэлиибит! Оскуола боруогун сана атыллыыр кырачаанга үөрэх бастагы күннэригитэн дьүкүүрдөөх үлэлэригэр бары кемелэһэригүтүрүөс санабын тереһибин.

Бары үөрэнээччилэргэ сага кэмгэ сага сыһыаннаах өйү-санааны, билиигэ-көрүүгө тардыһыһааһуулуру, улуу республика уонна дойду бэри эйгэлэрин ийгэрэһирээн онно көксөөх сыһыаны баарарыбын. Хас биридиги тереһитү өбөлөрүгүтүр үгө-сүбөһит, ара табаары уонна доһор буолар ытык иэскитин үрдүктүк туларгытыгар эрэнэбин.

Эбэрдэни кытта Ил Түмэн депутата Иван МАКАРОВ.

НЭҢИЛИЭКТЭРТЭН СОНУННАР

Хадаар

Хадаар нэһилиэтин дьонно-сэргэтэ тоһо да бу дьыл оскуолаларын уонна билииталлар, бүтүн өрлорун үөрүүлэрин тэһигэ Билии күнүн көрсөүхтэрэ. Олохтоох дьаһалта тереһэн кэлбит тыһын болгоруоһу уһата барбакка бу күнүн өрлөр сана дьэһэр үөрэнээччилэрин ситиһтэ. Ол курдук балаһан ыйын ортотугар сагалымы тыһыһаах сага оскуолага өрлөр үөрэхтэрин сагалыахтара. Бу сага оскуола икки этээстээх күнэ оскуоланы хайдах да солбуйбат. Оһон кыра кылаас үөрэнээччилэрин олохтоох дьаһалта хонгоруһагыр уонна уһуһаанга үөрэтэр усулуобуйаны тэрийдилэр. Олохтоох дьаһалта кулуутка көһөн биэрдэ.

Балаһан ыйын 6 күнүттэн нэһилиэк сүрүн объектарыгар сылаас ыһтыллар баһаананар. Объектары толору сылааһынан хааччыларга эһии иккис убаһас оттугунан оттуллар оһох турарыгар тереһуһа суорунан билигин үлэһиттэр кыра суох оһолорлор.

Быйылгы дьыллаах үүнүү өһом буолбутун салыһыһаа олохтоохторо эмиз билиээтэһилэр. Ол курдук, сылааһа баһаанарын 1700 тоннаһа аһаран 1850 тоннаһы оттоотуллар. Өссө да Егор Дмитриевич Лукин биригээдэтэ "страховой" оту оттуу сыдыар дьин олохтоохтор үөрө кэлсиһилэр. Ону тэһигэ үүт баһаана эмиз туолан иһэр. Суол-иос куһаһан да буоллар эһийэ тутан айанһыыр үүт таһааччы Иннокентий Иннокентьевич Давылов үгө суоһаастаахтык күннэтэ ыһамыһа үүтү суоһоһа тэһэр.

Балаһан ыйыгар ыһтыллар хоту көһөрүлүү декадатын көрсөргө олохтоох дьаһалта бэлэм Хадаартан күүс өттүгүн көһөрүлүүгө сыдыаһыт тоһус ытык кырдыаһаны чаһаһаһтэрэ, ону тэһигэ ыһтыллар дьаһалта хотуһтан килбит Хадаартан төрүттээх ыалдыһыттары көрсөүхтэрэ.

Түөһүгэ учаһтага

Түөһүгэ учаһтага үчүгэй сонуннаах оһорор. Ол курдук салыһыһаа ытыктыыр, үлэһит дьин кэргэнэ, Герой ийэ, эһаһэс эһэс Степанида Ивановна уонна аан дархан аһа, эһаһэ Иван Петрович Беллиевтар кыһыл көмүс сыһаайбаларын балаһан ыйыгар бэлээтэри сыдыааллар. Кинилэр үрдүк үөрүүлэрин салыһыһаа олохтоохторо тэһигэ үлэһталлар.

Түөһүгэ дьонно үүт уонна от баһааньыттан хаалсыһааһа үлэһитин түмүктээтилэр. Билигин тыһын ыһан баран бурдук хомуурутар үлэлэһиһаһтара.

Быйылгы уу калогитигэр нэһилиэк нэһилиэк аһаһа улахан хорһоһау таһаһыһаһа. Бу саас Түөһүгэ үрөһи туоруур муста улуустааһа үрөһтэн-онгортон таһаарар (УПК) уонна маһы таһаһыһаа комбинаттар (ДОК) теһүү күүһтэриһэн өрөмүһүнэ садаламыһа. Билигин олохтоох күүс субуотунна уһаһан бүтэрэн эрэллэр. "Норуот күүһэ — көмүһөл күүһэ" дьин маһы этэн эрдэхтэрэ.

Маһы таһаһаан олохтоох дьаһалта, сүрүн тэриһитэлэр биригэ санаанан холбоһон "Многофункциональнай дьин" туттарга бырайыак онгортон эрэллэр. Оһоруһа киири биригэ улахан дьэһэр үлэһит, өрлоро үөрэнэр, доруобуйатын көрдөрүһэр, бородууктатын, табаарын атыһаһаһар буолуһа. Баараһай бырайыак иһини дьэһи хаамтыһа.

Айтаһаһа АДАМОВА.

Улууска үүт туттарыһта

(аһардыах ыйын 30 күнүһөһи туругуһан)

Нэһилиэктэр	Сылааһыһа баһаан (тонна)	Үүтү туттарыһа (тонна)		
		Барыта	Нэһилиэккэ	Күһигэ
Алаһтар	409,6	341,3	18,9	2,7
Баһаһи	319,2	277,9	14,7	2,1
Болтоһо	372,4	246,0	16,8	2,4
Болуһур	619,4	399,0	28,0	4,0
Арыһаһаах	364,5	278,5	15,4	2,2
Кыһаһаах	427,1	343,2	21,7	3,1
Мугудай	513,0	377,0	24,5	3,5
Одһуһуун	599,2	394,4	27,3	3,9
Солонһөө	807,8	387,3	26,6	3,8
Сылаһи	367,8	526,3	35,0	5,0
Төһөһи	524,5	288,3	18,2	2,6
Хадаар	433,5	380,9	25,2	3,6
Хатыһаһи	375,1	311,7	18,9	2,7
Хайаһаһыт	413,7	379,4	17,5	2,5
Хонтоһо	662,1	545,1	39,2	5,6
Чаһаһи	564,4	477,5	29,4	4,2
Чурапчы	426,7	298,9	20,3	2,9
Барыта	8200	6252,6	397,6	56,8

Улуустааһа тыһа хаһаайыһыһатын управленнеһа.

САРҮҮ

Наталья ГАВРИЛЬЕВА авторская балаһата

Күмү ааҕааччы! Мин бүгүнгү күнтэн саҕалаан Эн дүүгүр бэйэм балаһабын таһаарбын. Манна баар буолуохтара мин оскуола, сылартан саҕалаан айар алыпка ыларбыт дууһам иэйимлэрэ, аныгы олохтук кэрчиктэрин ырытыы, о.д.а. интэриэһинэй түгэннэр. Бастакы балаһабыр тугу суруйарбын сыта-тура толкуйдаатым, элбэҕи эргитэ санаатым... Санаам утахтарын ситимнээн, сахам сайдам тылыннан айарга холоммут дьобус дьүтүүүбүн, хоһооннорбун таһаарарга быһаарыным. Ааҕааччы, сэргээ, сэргэхсий!

ИЙЭБЭР

Эн ыраас дууһалаах бэйэҥи
Кураас тыал холустук кууспатын,
Күлүмнэс күн тэҥэ мичээргин
Кэс былыт күлүгэ сапатын.

Ийээ, олус да күндүгүн!
Төгүһүбүн эйигин бу күнгө,
Ийээ, олус да сырдыккын!
Утуһа тураҕын кэрээ.

Эн нарын сым-сылаас илтигин
Ыраата сылдыаммын ахтабын,
Эн эппит, такайбыт тылларгың
Өрүүтүн сүрэхпэр тутатын.

Дьолломмут, үөрбүт мөссүөнүгүн
Ардыгар түһээн көрөбүн,
Истинник кэпсэтэр кэммитин
Күниэтэ кэриэтэ күүтэбин.

КУҮҮНҮ ТҮҮН

Саһархай сөбүрдөх
тэлээрэр ырыата
Ардах, тыал матыбар
саньыардык иһиллэр,
Хараҥа кинэ халлаан
аһар былыта
Биир кэм быһаанньык
үөһөнэн субуллар.

Эдэркээн кыыс өр
сырдык ырата
Тэтэрээт иһигэр бүгүн түүн
суруллар...
Кини үтүмэн кынаттаах санаата
Кый ыраах куоракка
Курдаттыгы талаһар,
Онно бу кыысчаан

сүрэгин аһаара
Кинигтэн сым-сылаас
суругу кэтээр.
Кэрэ кыыс элбэҕи
суруйа сатаата,
Иэйиһигин кыымнарын хоһоонно
холбоото,
Ол эрэн бу сурук бүтүөхчэ
бүһүтэ,
Кыыс күүстээх таптаһан
сурукка тиспэтэ.
Устунан ахтылган тыалыгар
куустарда,
Чүмэчи уотугар иһийэн олорто,
Арай таһырдыа хараҥа халыһа,
Тулалымыр дьылэри бүтүһүнүү
бүрүйдэ...

КУҮҮН

Курус ардах аргыстаах
Күһүн эмизэ эргибдэ,
Бүтөн биэрбөт былыттаах
Халлаан үөһэ тэнийдэ,
Үгүс көмүс сөбүрдөх

Чаран аайы тэлээрдэ,
Чэбдик, ыраас салгынаах
Күһүн тыына билинэ...

Мин санаам кынаттанан
Кизэн халлаанга таласта,
Айар тылым сындыыстанан
Сулустарга дьулуста,
Бу күһүн күлүмүрдээн
Мин тулабын кизэргэттэ,
Истин иэйи дьүөгөлэнэн
Ырыаларбын ситэрдэ.

ААҔАЛЛАР ЭДЭРКЭЭН СЫЛЛАРБЫТ...

Күн-дьыл эргирин тохтоппот
буоллахпыт,
Эмиз биир сайыны
сайыһа хаалабыт...
Дьон бары туһунан анаммыт
суоллаахпыт,
Бары тус-туһунан
күниэтэ хаамабыт.
Арай биир кэмник
солбуһан ааһаллар
Бийиги эрчимнээх
эдэркээн сылларбыт,
Күөх сулус кэриэтэ
суһумнаан ылааллар
Ырыа-көр аргыстаах
күлүмнэс кэмнэрбит.
Олоғум биир лийһин
бу күһүн арыһар...
Ардабы быһыһанан
сөбүрдөх тэлээрэр,
Эмиз биир сайын
ырааттар-ыраатар,
Мин дууһам кинилиин
халлаанга кыһарайар.

ОҕО СААС

Оҕо саас, оҕо саас,
Тымтык саас, эдэр саас
Аны хаһан да, ханна да
Иккистээн эргийбэт.
Чыпчылдан кэриэтэ түргэнник
Кынаттаах сыллар кетөллөр,
Сүүрүк кэриэтэ сыдыамнык
Дыктылаах күннэр дайаллар.
Оҕо саас, оҕо саас,
Тымтык саас, эдэр саас,
Минигиттэн куотума, тэйимэ,
Ыраатан хаалыма, сүтүмэ!
Күөх хонуу кырдалын бэлэхтээ,
Кэрин тыа кэрэтин эн дуйдаа,
Сибакки дьөрбөтүн сириэдит,
Сир дойдуну сымэҥин эн дьэргэт!

САНААЛАР

Күлүм сулус көбүрдөх
халлаан устун көтүөхпүн
Бираланар кынатым түүлбэр эрэ

баар эбит,
Урун көмүс хаһыннаах
сарсыардаттан үөрүөхпүн
Иэйэр уһан сүрөгүм
түүнүгү кэми ордорбут,
Силбик уһун ардахтаах
күһүнү сөбүлүүхпүн
Сылаас тыһынаах мин дууһам
сааскы күнү таптаабыт
Курус санаа кыымнарын тыалы
кытта кыйдыахпын
Саньыар санаа аргыһа-ардах
түһэр түһүкпэр...

ОСЕННЯЯ ПОРА

Погожих дней прошла пора,
И снова осень за окном...
Дождей унылых череда
Стучится в двери день за днем.

Прозрачный иней по утрам
Ложится на деревья,
Конца и края нет ветрам,
Застыли звуки лета.

Срывая лист календаря,
Я провожаю август,
С прощальным криком журавля
Уходит в море лета парус...

МИН ТҮҮЛБЭР

Мин түүлбэр эйигин көрөбүн,
Эн сылаас илингэр уйдаран
Кый ыраах халлаанга көтөбүн,
Издэспэр издэскин даҕайан,
Эн нарын тыллары этэҕин,
Кынаттаах иэйимттэн
туймааран,
Дьоллоохтук мичээрдин
турабын...
Оо, түүн эн апкын сөбүбүн!

ДЬЫЛ КЭМНЭРЭ

Хас биірдин дьыл кэмэ тус-туһа
кэрэлээх. Холобур, мин күһүңгү
ардахтаах, силбик, тымныы күннэри
сөбүлөбөһүн, ол эрэри күһүн сана
сағаланан эрдэҥнэ чаҕылхай күн,
чэбдик салгынаах кылаас кэм буолан
ааһааччы. Дьэ, бу кэмгэ мин тыаҕа
тэллөйдүн, отоннуу тахсарбын
сөбүлүүбүн. Маньык бириэмэрэ тыа өссө
ордук көрөһөһүн, тупсан көстөр. Хатыҥ
чаранга уу-чууһу сатылаһыһар, арай
оргууйдук кыһыл көмүс сөбүрдөх
тэлээрэр. Тыа иһигэр тэллөйдөр
төбөлөрө күн уотугар кылааччыа
турар буолар.

Тохсунуу томоһоон тымныытыгар
төрөөбүт да буолларбын, кыһыны
чугастык ыһыммаһыһын. Арай
таптаһыбын маннайгы хаары.
Сарсыарда уһуктан түһүнүү көрдөхкө
аан дойдуну барыта ыт-ыраас, сым-
сырдык таһаһыһан бүрүмүт курдук
буолар. Күһүңгү уһун ардах кыһыттан
бадараан суох буоларыттан эбитэ дуу,
хаар көстүүтүттэн эбитэ дуу бастакы
хаартан ис-испиттэн үөрөбүн,
долгуһабын, туох эрэ сағаны
айлаахпын-тутуохпун баһаран көлөбүн.

Кулун тутар ый бүтөһүнүгэр аан
бастаан сааскы күн Сахама сирин
сылаастык кууһарын бөһөр ордук кэрэ
кэмнээн ааҕабын. Туох баар айыһар
уһун кыһыттан сылаабыт бөһөтө
күлүмнэс күнүгэ тэрдийһан, нуорайа
уһуктан барар. Халдыайыһа хаар
уулдуон баһарбатахтыы өһөн-манан
туртайа сыһар, ор аймах сыһадам
сүүрүк устун кэрэ хараабыллары ыһа
оһоннуур, тыһнар-тыһынаах барыта
чөпчир, санаата көтөбүлэр. Биһир
маньык үгүс сааскы күн тугу эрэ
сағаны айлаах санаам кыһаран, бу саас
туһунан хоһоон суруйбуттаахпын

Сырдык күн чаҕылһан
Сир иһэ иһэрдэ,
Сылаас күн алыһын
Сүрэхпэр киллэрдэ,
Көмүс хаар күлүмүн
Кый ыраах кыйдаата,
Күөх халлаан урсунун
Көй салгың уураата,
Сандал саас ырыатын
Сүүс сүүрүк ылаата,
Сиккиэр тыал суугунун
Сыһыһа бигээтэ,
Куотар күн кыһарлаһын
Кинэ кырдал кистээтэ,
Кэрэ тыл сүмэтин
Кэлбит саас алҕаата!

Онтон дьэ самаан сайын салаллар.
Мин санаабыр, бийиги дойдубутугар бөс
ыйын саву кэрэ ханна да атын сэргэ
хатылаамат. Айыһар сана тилээн
силгиллэн ситэр, чээл күөһүнэн
чалгыһар, сарданалаах үрүң түүһүгэр
кэлбит сайыны уруйдууһар. Олохтук
бөс ыйыһар салаал ыһаах кыһыһыһыһы
оргууһахтыы кыһыһар.

Онтон бийигин таһырдыа ардах түһэ
турар. Санаабыр кэни хаһан да бүтүү
суох курдук. Маньык күннэргэ мин тэр
эрэ ыһаах санаам калар. Бу
тымныыттан, силбиктэн, бу курус
күннэртэн ханна эрэ ыраах куотуохпун
баһарабын. Ол эрэн. Ол эрэн сотору
ардах бүтүү, сотору көмөһөн маннайгы
ыраас хаар сир шуурун бүрүһүгэ!

Table with 7 columns: Втораик, 4 сентября; Среда, 5 сентября; Четверг, 6 сентября; Пятница, 7 сентября; Суббота, 8 сентября; Воскресенье, 9 сентября. Rows list programs like 'Доброе утро', 'Новости', 'Модный приговор', 'Агент национальной безопасности', etc.

Table with 7 columns: Втораик, 4 сентября; Среда, 5 сентября; Четверг, 6 сентября; Пятница, 7 сентября; Суббота, 8 сентября; Воскресенье, 9 сентября. Rows list programs like 'Доброе утро, Россия', 'Криминальная энциклопедия', 'Возвращение Турецкого', etc.

Table with 7 columns: Втораик, 4 сентября; Среда, 5 сентября; Четверг, 6 сентября; Пятница, 7 сентября; Суббота, 8 сентября; Воскресенье, 9 сентября. Rows list programs like 'СЕГОДНЯ УТРОМ', 'НАШЕ ВСЕ!', 'ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ', etc.

Table with 7 columns: Втораик, 4 сентября; Среда, 5 сентября; Четверг, 6 сентября; Пятница, 7 сентября; Суббота, 8 сентября; Воскресенье, 9 сентября. Rows list programs like 'Новый день', 'Изя века в век', 'Жизнь дикой природы', etc.

